

POPIS

Jedná se přitom o krásu vsutku nevšední. Na třech pískovcových schodech je založen mohutný dvoustupňový oktogonální podstavec o půdorysu rovnoramenného kříže, čtyři předsazené pilíře přitom vynášejí sochy čtveřice světců. Hmota střední části sloupu je odlehčena barokně tvarovaným průhledem, ve kterém kdysi hořívla lampa. V této souvislosti stojí za zmínku, že světa morových sloupů bývala často jediným celonočním osvětlením náměstí. Druhý stupeň podstavce pak tvoří kvadratický pilíř, ve spodní části nesoucí tři nápisy, jeden vztahující se ke zřízení sloupu a dva k jeho obnovám v letech 1830 a 1877. Tento střední pilíř, členěný stejně jako první stupeň architektury pravouhlými kartušemi a výrazně profilovanými římsami, vrcholí sochou samotné Panny Marie. Architektura sloupu je vytvořena z hrubozrného pískovce pocházejícího z kamenolomu v Křížanech. Použitý materiál, provedení v poměrně jednoduchých formách a záznamy v městských účtech přitom nasvědčují, že podstavec nebyl součástí daru Karla Christiana Platze a vytvořili jej patrně místní umělci či řemeslníci.

Sv. Jan Nepomucký

Sv. Florián

Sv. Roch

Panna Marie Immaculata

Sv. Šebestián, detail světcovy tváře

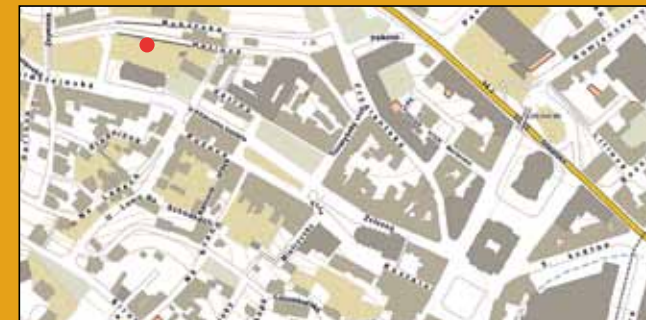
Samotné sousoší nesené tímto mohutným podstavcem, vysekané z prvotřídního jemnozrného královédvorského pískovce, typického pro dílnu Braunovu, kvalitou svého provedení architekturu sloupu výrazně převyšuje. I po staletích jsou v kameni patrné stopy použitých nástrojů a nejjemnější detaily modelace tváří a těl světců i jejich rouch nepřestávají udivovat dokonalostí svého zpracování.

Na čtyřech pilířích prvního stupně architektury sloupu stojí nadživotní sochy oblíbených patronů proti moru. V přední části je to především sv. Jan Nepomucký. Ztvárněný ve výrazném kontrastu, oděný v bohatě řaseném kanovníckém rouchu, v rukou svírá krucifix, hlavu ověčenou pětihvězdnou svatozáří mírně zaklání a tvář s takřka dramatickým výrazem obrací

k nebesům. Po pravici Janově vidíme sv. Floriána v honosném oděvu římského vojáka. Opět zpodoběn v kontrastu, mírně předkloněný, levou rukou drží praporec, pravou pak vědro s vodou, kterou hasí dým zachvácený zlatavými plameny. Není to však pouze Florián, jehož precizní zachycení tolik imponuje pozorovateli. V zadní části podstavce dále nacházíme sv. Rocha v rozevlátém plášti poutníka, s kloboukem na zádech, pravou rukou na prsou a levou odhalující stehno, z něhož mu pes právě vykouzl morový vřed. Pozornosti by přitom nemělo uniknout nejen anatomicky nesmírně věrné ztvárnění světcova těla, ale i pozoruhodný detail lehce zvlněné srsti psa u jeho nohou. Čtveřici světeckých ztvárnění ve spodní části sloupu pak uzavírá sv. Šebestián, zachycený těsně před popravou. Nevšední zpodobení krásy jeho těla, provazy připoutaného k pahýlu

stromu, i výraz jeho tváře obrácené k nebesům, nezanechává místo pro pochybnost o autorově uměleckém mistrovství. To konečně potvrzuje i socha, kterou celé dílo vrcholí, Panna Marie, zde ztvárněná jako Immaculata, Neposkvrněná. Tato nejmocnější a nejoblíbenější ochránkyně stojí na zemské sféře, vystupující z oblaků obklopených nápadně nosatými andílky, obtočené hadem svírajícím v jedových zubech jablko. Oděná v rozevláté našasené roucho, korunovaná svatozáří s dvanácti hvězdami, ruce drží zkřížené na prsou a svou líbeznou tvář obrací k nebesům. Jsou to právě detaily postav světců, výrazů v jejich tvářích, ozdobných lemů jejich oděvů a dynamická modelace postav jako takových, co spolu s neobyčejným zachycením a vyjádřením intenzivních citových prožitků činí toto dílo na Liberecku nevšedním a s místní produkcí nesrovnatelným.

Výběr z použitých pramenů a literatury:
 HOFFMANN, Anton. 1877. Die St. Marienstatue auf dem Neustädter Platze. In: Reichenberger Zeitung 19, 1877, č. 227, 28. 9., s. 1-2.
 KARPAŠ, Roman – FREIWILLIG, Petr a kol. Jizerské hory 4. O historii a umění do roku 1813. Liberec: Nakladatelství RK, 2019. ISBN 978-80-87100-43-1.
 MÜLLER, Rudolf. 1900. Die Mariensäule in Reichenberg. In: Mittheilungen des Nordböhmisches Excursions-Clubs 23, 1900, s. 20 – 22.
 NEJEDLÝ, Vratislav – ZAHRADNÍK, Pavel. 2003. Mariánské, trojiční a další světecké sloupy v Libereckém kraji. Praha: Národní památkový ústav, 2003, ISBN 80-86234-31-2.
 PLACHTA, Radko – PRECLÍK, Mojmír – RADA, Jiří. 1972. Restaurátorská zpráva. Praha, 1972. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Liberci, RZ 494.
 ŠOLC, Radomil. 2018. Restaurátorská zpráva o obnově sloupu se sochou Panny Marie Immaculaty v Liberci. Dubá, 2018. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Liberci, RZ 1393.
 ŠORM, Antonín, KRAJČA, Antonín. 1939. Mariánské sloupy v Čechách a na Moravě. Praha: Antonín Daněk péčí Mariánských družin pražských, 1939.

GPS souřadnice

50.7712769N, 15.0529281E

Více informací na

www.npu.cz/uop-li

sekce prezentace památek

V roce 2021 vydal NPÚ, ÚOP v Liberci ve spolupráci s Libereckým krajem v rámci projektu Prezentace památek. ISBN 978-80-87810-45-3

Text: Eva Cejnarová, historická dokumentace: Státní okresní archiv Liberec, fotografie: Michael Čtveráček, Martin Ouhrabka, mapa: © ČÚZK, Vladimír Vrabec, grafická úprava: Michael Čtveráček

LIBEREC-STARÉ MĚSTO

Sloup se sochou Panny Marie
a sochami světců

SLOUP SE SOCHOU PANNY MARIE A SOCHAMI SVĚTCŮ

V zahradě kostela Nalezení sv. Kříže, v sousedství křížové cesty a kaple Božího hrobu, stojí téměř skryto zrakům veřejnosti dílo, zaujímající přitom jak svým stářím, tak především uměleckou kvalitou, čelné místo mezi sochařskými památkami nejen v samotném Liberci, ale i v jeho širokém okolí. Sloup se sochou Panny Marie a sochami světců pocházející z první čtvrtiny 18. století, zhotovený věhlasnou sochařskou dílnou Matyáše Bernarda Brauna, je výjimečným a velmi dobře dochovaným dokladem vynikajícího barokního umění. Sloup vznikl jakožto takzvaný morový, byl tedy díkuvzdáním, v tomto případě spíše osobním, gallasovského panského hejtmána Karla Christiana Platze z Ehrenthalu (1663–1722), za úspěšné přečkání nebezpečí černé smrti, která jen za hejtmánova života obcházela České země hned třikrát, v letech 1680, 1694 a 1713. Bývalo zvykem vyjadřovat vděčnost svatým ochráncům prostřednictvím budování památek, božích muk, kostelů, kaplí či kupříkladu oltářů, zasvěcených především Panně Marii, ale i dalším patronům proti moru, forma morových sloupů však byla relativně nová. V našich zemích se sloupy vztýčovaly od poloviny 17. století, nejvíce jich vzniklo po morových ranách let 1680 a především 1713. Zpravidla jim náležela čestná místa na náměstích či náběhách, na očích všem místním i příchozím. Nejinak tomu bylo v případě mariánského sloupu libereckého.

Mariánský sloup ve svém původním umístění na někdejší Novoměstském náměstí. V centru dění a všem na očích, stával sloup od svého zřízení roku 1719 do transferu v roce 1877. Vyobrazení před rokem 1870.

HISTORIE

Dne 3. května 1719 se na Novoměstském, dnešním Sokolovském náměstí konala velká slavnost. Účastnili se jí představitelé města, zástupci církve, vrchnostenští i císařští úředníci, chudým se dostalo almužny, urození pánové rozhazovali peníze mezi přihlížející mládež a jeden zednický tovaryš dostal na pamětnou tři rány bičem. Toho dne byl totiž na náměstí položen základní kámen nového monumentu, sloupu zasvěceného Panně Marii, nejmocnější ochránkyni před morem. Panský hejtmán si jeho zhotovení objednal, nejen pro vyjádření vděčnosti za boží přízeň, ale jistě též pro stvrzení velkoleposti svého donátorského počínu i vlastní význačnosti, u nejpřednější ze sochařských dílen v Čechách, dílny Braunovy.

Na Novoměstském náměstí se sloup původně nacházel spolu s kaplí Božího hrobu patrnou v pozadí vyobrazení z 60. let 19. století. Kapli nyní rovněž nalezneme v zahradě kostela Nalezení sv. Kříže.

V duchu velkoleposti se neslo rovněž vysvěcení sloupu, ke kterému došlo o rok později, 16. května 1720, a které stvrdilo, že Liberec získal památku kvality i formy dosud zde nevidané.

Karl Christian Platz se však pohledem na svůj kamenný dík nebesům příliš dlouho těšit nemohl. Zemřel 5. srpna 1722, ve své poslední vůli na něj ale pamatoval. Na jeho údržbu odkázal 300 zlatých a nařídil, aby každou středu, pátek a o všech mariánských svátcích hořela jeho lampa a také aby se každý středeční podvečer konala u sloupu pobožnost. Zřizovatel však nebyl jediný, komu leželo blaho monumentu na srdci. Lidé se s ním rychle szili, setkávali se u něho, konali soukromé pobožnosti, byl rovněž cílem poutníků. Na jeho opravy tak ve sbírkách přispívali i obyvatelé města, práce

na sloupu nalezneme zanesené i v městských účtech. Mimo mnoha drobnějších zásahů se památka dočkala také několika rozsáhlých renovací. V roce 1830 August Felgenhauer mimo jiné poprvé pozlatil sochy sloupu. Mnohem významnější změnou však monument prošel v letech 1877 a 1878, kdy byl pod vedením libereckého sochaře Josefa F. Elstnera nejen opraven, ale hlavně přenesen ze svého původního umístění na Novoměstském náměstí do zahrady blízkého kostela Nalezení sv. Kříže.

Samotnému transferu předcházela poměrně rozsáhlá diskuse. Městské i církevní úřady pojaly úmysl přesunout památku již v roce 1875. Argumentem jim bylo její umístění na prostranství, kde se konaly trhy a sloup prý sloužil jako odkladiště zboží, navíc údajně překážel dopravě a nepožíval zde takové úcty, jakou by si zasloužil. Nekonal se u něj již žádné liturgie a z mravnostních důvodů musel být dokonce oplocen. Odpůrci přesunu připomínali jeho význačnost historickou i náboženskou, jeho význam pro obyvatele města a snažili se vyvracet výše uvedené záminky, avšak neuspěli. Hlavním důvodem se zdá být fakt, že barokní památka nelahodila vkusu doby, opakovaně byla popírána její umělecká hodnota a její přemístění na pietnější místo, chráněné od všeho pouličního shonu a hluku, se tak jeví spíše jako její ukrytí před zraky veřejnosti.

K transferu sloupu došlo na podzim roku 1877. Avšak již krátce poté se ozývaly hlasy volající po jeho navrácení na původní místo. Roku 1900 byl dokonce vypracován rozpočet pro návrat na tehdy již Bismarckovo náměstí. V novém umístění však sloup nic neohrožovalo a místo se jevílo dostatečně důstojným. Památka tak nakonec zůstala v kostelní zahradě již nadobro. V novém století se však dočkala nejen uznání svých uměleckých kvalit, tak jako ostatně barokní sloh sám o sobě, ale i dalších více či méně zdařilých oprav. Roku 1909 byl podstavec sloupu zbaven pro pískovec nevhodného fermezového nátěru, jenž nesl již od roku 1878 a který se naneštěstí v 19. století běžně využíval. Roku 1937 prošel sloup rozsáhlým zásahem, tentokrát již pod dohledem Státního památkového úřadu, který však tehdy provedenou práci Josefa Senzeho z Liberce, stejně jako předchozí zásahy, viděl okem velmi kritickým a shledal je nevhodně provedenými a neodbornými.

Sloup se sochou Panny Marie a sochami světců v zahradě kostela Nalezení sv. Kříže. V pozadí jedno ze zastavení křížové cesty. Foto kolem roku 1930.

Státní památkový úřad žádal nápravu. Do jaké míry byl tento požadavek naplněn, však prameny nesdělují. Jisté ovšem je, že dalšího významného zásahu se mariánský sloup dočkal až roku 1972, kdy na něm pracovali akademičtí sochaři Radko Plachta, Mojmír Preclík a Jiří Rada. Tehdy se památka nacházela ve značně neutěšeném stavu. Sochy světců byly poškozené, hlavu Panny Marie protínala hluboká prasklina, sv. Jan Nepomucký postrádal části kříže, sv. Florián i sv. Roch přišli o prsty,

sv. Šebestián dokonce o nos. Patrné však byly i další defekty, starší tmely se vydrolily a modelaci soch částečně překrývaly nevhodné nátěry. V mnohem horším stavu se však nacházela architektura sloupu, provedená z méně kvalitního kamene. Poškození bylo způsobeno výrazným zvětráním materiálu, které jen podpořilo předchozí nevhodné barevné úpravy. Plastické články a římsy již z velké části chyběly nebo při snaze o čištění odpadávaly. Snaha jmenovaných restaurátorů ale přinesla své ovoce, památce navrátili původní tvary i krásu. Vinou opětovně dlouhodobé neúdržby se sloup znovu dostal do velmi špatného stavu. Na své další celkové restaurování čekal celých 46 let, až do roku 2018.

Ve zvláště nepříznivém stavu se opět nacházelo tělo pilíře, které bylo pokryto černými krustami urychlujícími erozivní procesy. Ve velkých plochách docházelo k práškovatění a odpadávání kamenného materiálu, pískovec byl hloubkově popraskán, starší tmely již zcela ztratily svou funkčnost. Sochy sekané z velmi kvalitního kamene se naštěstí dochovaly v o poznání lepším stavu. Problém představovala prasklina v plintu sv. Šebestiána, která v budoucnu mohla zapříčinit i zřícení sochy. Během restaurátorského zásahu pak byla další závažná trhlina odhalena i v podstavci sochy sv. Rocha. Mimo to se objevily spíše drobné nedostatky, sv. Roch ztratil palec, sv. Jan zase svatozář, had přišel o své jedové zuby, některé doplňky z předchozího restaurování byly shledány nevhodnými, zlacení soch již bylo smyté a obnovila se trhlina v hlavě Panny Marie.

Práci se ujal restaurátor Radomil Šolc a provedl je ve dvou etapách. Celkový zásah proběhl v roce 2018, statické zajištění sochy sv. Rocha pak v roce 2019. Během restaurátorských prací se podařilo napravit všechny uvedené nedostatky. K výměnám příliš zvětralého kamenného materiálu bylo nutno přistoupit naštěstí jen v minimální míře, další výměny se týkaly pouze nepůvodních doplňků. Celá památka byla očištěna, rozrušený kamenný materiál prošel důkladným zpevňováním, doplňky i trhliny jsou nyní zajištěny nerezovými čepy a armaturami. Obnovy se dočkaly již nečitelné nápisy na sloupu i zlacení světeckých rouch a atributů. V zahradě kostela Nalezení sv. Kříže, nyní již přístupné veřejnosti, tak konečně nalezneme barokní monument znovu zářící v celé své kráse.